

بررسی قوانین و مقررات کشوری مرتبط با جنگلها و مراتع

پژمان رودگرمی^۱ و محمدتقی عموزاده مهدیرجی

بخش تحقیقات آبخیزداری و بهره‌وری از آب و خاک، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان تهران، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج

کشاورزی، تهران، ایران. roudgarmi@yahoo.com

دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته حقوق. mt.amoozadehh@gmail.com

دریافت: بهمن ۱۳۹۶ و پذیرش: تیر ۹۷

چکیده

قوانین و مقررات مرتبط با جنگل‌ها و مراتع ارائه شده در این مقاله با جستجو و بررسی مصوبات مجلس شورای ملی و اسلامی، هیات وزیران، شورای عالی اداری و شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از تاریخ ملی شدن جنگل‌ها و مراتع در سال ۱۳۴۱ گردآوری و بررسی شده‌اند. موضوعات مرتبط با جنگل و مرتع در قوانین تعیین شده و این موضوعات در باره ملی شدن جنگل‌ها، بیشه‌های طبیعی و مراتع، نحوه ملی شدن این اراضی، حفاظت و احیاء جنگل و مرتع، مجازات‌ها و جرایم مربوطه، واگذاری اراضی ملی برای توسعه و موارد مرتبط به چگونگی واگذاری این اراضی می‌باشند. قانون ملی شدن جنگل‌ها که در سال ۱۳۴۱ به تصویب رسیده است، تغییر بزرگی را در نظام مدیریتی و حقوقی اراضی منابع طبیعی تجدید شونده کشور بوجود آورد و مالکیت جنگل‌ها و مراتع را بغیر از اراضی مستثنیات به دولت واگذار نمود. قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب سال ۱۳۴۶ مجلس شورای ملی، مهمترین قانون در زمینه جنگل‌ها و مراتع است که چهارچوب حقوقی و مدیریتی منابع طبیعی را در کشور مشخص نموده است. قوانین مرتبط با واگذاری اراضی جنگل‌ها و مراتع برای برنامه‌های عمرانی و توسعه، بیشترین تعداد مصوبات را بعد از ملی شدن جنگل‌ها و مراتع در سال ۱۳۴۱ دارند. در قوانین موجود کمبودهای وجود دارد از جمله به دانش بومی و اثرات آن در احیاء، توسعه و حفاظت از جنگل‌ها و مراتع توجهی نشده است. قوانین منابع طبیعی و اراضی در موضوعاتی با هم دارای همپوشانی و تداخل هستند و برای نمونه ابهاماتی در زمینه موات یا ملی بودن اراضی را بوجود می‌آورند. جنگل و مرتع و موارد مرتبط بدان‌ها از لحاظ قانونی در مصوبات مجلس شورای ملی و هیات وزیران تعریف شده‌اند.

واژه‌های کلیدی: قوانین و مقررات، جنگل‌ها و مراتع، اراضی، مجلس شورای ملی و اسلامی

مقدمه

یکی از ویژگی‌های جوامع سیاسی مدرن، اداره آن-ها بر اساس و به وسیله قوانین و مقرراتی است که عامدانه و قاصدانه طراحی، وضع و تصویب می‌شود. این قوانین و مقررات، نه دستورهای موردی و موقتی بلکه فرم‌انهای عام و دائمی هستند. قوانین و مقررات، غالباً از اراده یک شخص منفرد ناشی نمی‌شود، بلکه طی فرایندها و تشریفات مشخصی مانند فرایندهای پارلمانی یا اداری از طریق شور و رایزنی، تدوین و تصویب می‌شود (وکیلان و مرکز مالمیری، ۱۳۹۵). دامنه و میزان این قبیل قوانین و مقررات، چنان گسترده و متعدد است که اکنون تمام ابعاد زندگی انسان را در بر گرفته و اساس چارچوب زندگی مدنی و تعاملات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و نظایر آن را شکل می‌دهد.

منابع طبیعی از جمله خاک‌ها، جنگل‌ها و مراتع، از ثروت‌های مهم هر کشوری هستند. در ایران جنگل‌ها و مراتع، اموال عمومی و متعلق به یکایک ایرانیان است، لذا باید در راستای منافع عامه و برخورداری همگان مورد مدیریت و حفاظت قرار گیرد. جنگل‌ها و مراتع جزئی از منابع طبیعی تجدید شونده و انفال هستند و نه تنها به نسل حاضر تعلق داشته، بلکه امانتی است که باید به آیندگان سپرده شود. قوانین جنگل و مرتع، فعالیت‌هایی را در عرصه‌های جنگلی و مراتع با توجه به مدیریت و بهره‌برداری از آن‌ها کنترل می‌کنند. سازمان‌های دولتی بطور معمول مسئول برنامه ریزی و اجرای قوانین جنگلداری و مرتعداری هستند و در تعیین موجودی منابع طبیعی، برنامه ریزی، حفاظت و بهره‌برداری از آن‌ها دخالت می‌کنند. تهیه و اجرای قوانین مناسب باعث حفاظت از جنگل‌ها و مراتع می‌شود (کایموویتز، ۲۰۰۳). نتایج تحقیقی در سطح بین المللی توسط بانک جهانی بیان می‌دارد که قوانین و مقررات بخش منابع طبیعی بطور کلی در جهت توسعه پایدار حرکت می‌کنند و قوانین از اختصاص به بهره‌برداری، به سمت حفاظت محیط زیستی،

حفظ منابع و ارزشهای زیبایی شناختی گرایش یافته‌اند (کریستی و همکاران، ۲۰۰۷).

قوانین منابع طبیعی که در کشور وجود دارد، در زمان‌های گوناگون و شرایط مختلف تدوین شده‌اند. بعضی قوانین در شرایط متعارف قانون‌گذاری و توسط مجلس به وجود آمده‌اند و بعضی حاصل تحولات سیاسی-اجتماعی و شرایط خاص مثل دوره انقلاب هستند. مبانی قانون‌گذاری برای بخش منابع طبیعی ایران، شامل مبانی اسلامی، قوانین پایه، اصول فنی، ضوابط مدیریتی، سیاستگذاری، عرف و سنت، فرهنگ جامعه و قواعد بین‌المللی ذکر شده است (شامخی، ۱۳۹۰). در ایران، جنگل‌ها و مراتع که از جمله انفال می‌باشند، به موجب اصل ۴۵ قانون اساسی در مالکیت حکومت اسلامی قرار دارند (باختر، ۱۳۹۳).

قانون ملی شدن جنگل‌ها مصوب سال ۱۳۴۱، تغییر بزرگی را در نظام مدیریتی و حقوقی اراضی منابع طبیعی کشور بوجود آورد که تا حال حاضر نیز این نظام وجود دارد. به لحاظ سابقه قانون‌گذاری، قبل از قانون ملی شدن جنگل‌ها (۱۳۴۱/۱۰/۲۷) قوانین مهمی به شرح زیر با تصویب مجلس شورای ملی وجود داشته است. "قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام (مصوب ۱۴ ذی‌عقده ۱۳۲۵ قمری)" در رابطه با حفاظت و مدیریت بر جنگل‌های دولتی و خالصجات دولتی، "قانون ثبت اسناد و املاک (۱۳۱۰/۱۲/۲۶) و آئین نامه قانون ثبت املاک (۱۳۱۷/۸/۱۷)" در رابطه با صدور سند مالکیت برای املاک دولت و جنگل‌های عمومی، "قانون راجع به جنگل‌ها (۱۳۲۱/۱۰/۱۷)" در رابطه با حفظ، بهره‌برداری و مدیریت جنگل‌های دولتی و خصوصی و جرم انگاری مجازات تخریب جنگل‌ها و قطع درختان، "قانون تاسیس بنگاه خالصجات کشور (۱۳۲۷)" در رابطه با دارائی و مالکیت خالصجات از جمله مراتع و جنگل‌ها و همچنین تاکید بر

بررسی و نقد قوانین و مقررات عرصه‌های منابع طبیعی به لحاظ حقوقی بطور محدود و معدود انجام شده است، این متن برای افرادی که در زمینه‌های اجتماعی- اقتصادی و حقوقی عرصه‌های جنگل و مرتع فعالیت می‌کنند می‌تواند شاخص‌ها و معیارهای مناسبی را ارائه کند.

تعاریف قانونی جنگل و مرتع

جنگل و مرتع و موارد مرتبط بدان از لحاظ قانونی در مصوبات مجلس شورای ملی و هیات وزیران تعریف شده‌اند. مرتع برای اولین بار در قانون اصلاحات ارضی (۱۳۳۹/۲/۲۶) بدین شرح که "زمینی است اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که به طور طبیعی حداقل هر هکتار آن بتواند یکصد کیلو وزن دام زنده را در یک فصل چرا تغلیف نماید و یا با توجه به عرف محل، مرتع بودن آن را، هیأت اصلاحات ارضی استان تأیید نماید" تعریف شده است و این پدیده و کاربری، در قوانین قبل‌تر تعریفی نداشته است. همچنین جنگل‌ها نیز در آیین نامه اجرای قانون ملی شدن جنگل‌های کشور در تاریخ ۱۳۴۲/۶/۶ برای اولین بار تعریف و مشخص شده است.

در مرحله بعد، در قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب سال ۱۳۴۶، جنگل و مرتع بصورت قانونی تعریف شده و این دو مورد با تعریف ارائه شده از سایر کاربری‌ها متمایز شده‌اند و از این تاریخ به بعد، تعریف جدیدی از جنگل و مرتع در قوانین مجلس وجود ندارد. هیات وزیران نیز برای تهیه آیین‌نامه‌ها و برنامه‌های دولتی، تعریف‌هایی ارائه داده است. جداول ۱ و ۲ تعاریف ذکر شده را، بعد از ملی شدن جنگل‌ها و مراتع (۱۳۴۱) ارائه نموده است.

قوانین و مقررات مرتبط با جنگل‌ها و مراتع

جنگل و مرتع از منابع طبیعی تجدیدشونده، در اکثر قوانین و مقررات کشور در کنار هم مورد قانون‌گذاری

مدیریت و بهره‌برداری از جنگل‌های خالصه^۲ طبق "قانون راجع به جنگل‌ها" و تحت نظارت بنگاه جنگل‌ها، "قانون فروش خالصجات (۱۳۳۴/۸/۳)" در رابطه با استئنا کردن فروش جنگل و مرتع از سایر مصادیق خالصجات، "قانون مربوط به اصلاح بعضی از مواد قانون ثبت اسناد و املاک (۱۳۳۷/۱۱/۳)" در رابطه با تحدید حدود املاک از اراضی جنگل و مرتع و "لایحه قانونی جنگل‌ها و مراتع کشور (مصوب ۱۳۳۸/۴/۲۲)" در رابطه با حفاظت، مراقبت، احیا و بهره‌برداری، چگونگی مدیریت، جنگلکاری و توسعه جنگل. هیات وزیران نیز تصویب نامه‌های مهمی قبل از ملی شدن جنگل‌ها و مراتع داشته است که از جمله آنها به موارد ادامه می‌توان اشاره کرد. "تصویب نامه راجع به جنگل‌ها (حوت ۱۳۰۳ هیات وزیران)" در رابطه با مالکیت دولت بر جنگل-هایی که فاقد سند مالکیت معتبر بنام اشخاص باشد و نظارت دولت بر کلیه جنگل‌ها شامل جنگل‌های دولتی و اربابی و مدیریت بر جنگل‌های دولتی و نظارت فنی بر بهره-برداری از جنگل‌های اربابی و خصوصی، "تصویب نامه تفکیک جنگل‌های صنعتی از غیرصنعتی (۱۳۱۱/۲/۳۱)" در رابطه با تفکیک جنگل‌های صنعتی سواحل بحر خزر از جنگل‌های غیرصنعتی چه دولتی و چه شخصی و ممنوعیت تبدیل جنگل‌های صنعتی به اراضی زراعتی، "آیین نامه قانون راجع به جنگل‌ها (۱۳۲۲/۱۰/۸)" در رابطه با مدیریت، بهره-برداری، حفاظت و مراقبت، تغییر کاربری جنگل‌ها و پیش‌بینی تخلفات و مجازات‌ها، "آیین نامه قانون جنگل‌ها و مراتع کشور (۱۳۳۹/۱۰/۳)" و "قانون اصلاحات ارضی (۱۳۳۹)".

این مقاله، در ارتباط با شناسایی، گردآوری و بررسی موضوعی قوانین و مقررات مصوب مجلس‌های شورای ملی و اسلامی و آیین‌نامه‌های اجرایی مربوط به آن-ها می‌باشد که در زمینه جنگل‌ها و مراتع بعد از ملی شدن آن‌ها در سال ۱۳۴۱ در کشور وجود دارد. از آنجایی که

^۲ اراضی خالصه در ایران به زمین‌ها، مراتع، املاک دولتی و حکومتی گفته می‌شد.

قوانین و مقررات جنگلها و مراتع و سایر بخشها در باره این دو کاربری تعیین شد.

قوانین مجلسهای شورای ملی و اسلامی

مجلسهای شورای ملی و اسلامی دو بدنه اصلی قانونگذاری در پیش از انقلاب سال ۱۳۵۷ و بعد از آن در کشور میباشند. قوانین مصوب در مجلس شورای ملی و اسلامی مرتبط با جنگل و مرتع در زمینههای اصلی ملی شدن این اراضی، حفاظت از آنها، بهرهبرداری، نحوه مدیریت جنگلها و مراتع، واگذاری اراضی مزبور و احیاء جنگلها و مراتع میباشند. در جدول ۳ قوانین مصوب مجلس شورا که در ارتباط با موضوع جنگلها و مراتع است، ارایه شده است. در جدول موضوعاتی که در ارتباط با جنگلها و مراتع میباشند در ستون موضوع ذکر شده است.

قرار گرفتهاند. قوانین و مقررات مرتبط با جنگلها و مراتع ارائه شده در این مقاله با جستجو و بررسی مصوبات مجلسهای شورای ملی و اسلامی، هیات وزیران، شورای عالی اداری و شورای عالی شهرسازی و معماری ایران و از تاریخ ملی شدن جنگلها و مراتع در سال ۱۳۴۱ گردآوری شده اند. با ملی شدن جنگلها و مراتع در سال ۱۳۴۱ قواعد حقوقی و مدیریتی در رابطه با این دو کاربری تغییرات عمدهای کرد و مالکیت خصوصی و اربابی بر جنگلها و مراتع لغو شده و مالکیت دولتی جانشین آن شد، لذا در این مقاله قوانین و مقررات بعد از سال ۱۳۴۱ مد نظر قرار گرفته است. قوانین از سایت مرکز پژوهشهای مجلس، روزنامه رسمی و کتب حقوقی گردآوری و بررسی شدهاند (سامانه قوانین و مقررات کشور، ۱۳۹۶؛ باقری و همکاران، ۱۳۹۳؛ میرزایی، ۱۳۹۰؛ اعتمادی، ۱۳۸۴) و محتوای موضوعی

جدول ۱- تعاریف جنگل و مرتع در قوانین مجلس شورا

عنوان و تاریخ تصویب	مورد	تعریف
قانون حفاظت و بهره برداری از جنگلها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۵/۲۵	جنگل، مرتع یا بیشه طبیعی	جنگل، مرتع یا بیشه طبیعی عبارتست از جنگل، مرتع یا بیشه‌ای که به وسیله اشخاص ایجاد نشده باشد.
	اراضی جنگلی	الف - زمین‌هایی که در آن‌ها آثار و شواهد وجود جنگل از قبیل نهال یا پاجوش یا بوته یا کُنده درختان جنگلی وجود داشته باشد، مشروط بر آن‌که در تاریخ ملی شدن جنگلها (۴۱/۱۰/۲۷) تحت کشت یا آیش نبوده و تعداد کُنده در هر هکتار از بیست و یا تعداد نهال یا بوته جنگلی در هر هکتار جداگانه یا مجموعاً از یکصد عدد و یا مجموع تعداد نهال و بوته و کنده در هر هکتار از یکصد عدد متجاوز باشد. ب- زمین‌هایی که در آن‌ها درختان خودروی جنگلی به طور پراکنده وجود داشته باشد و حجم درختان موجود در شمال از حوزه آستارا تا حوزه گلیداغی در هر هکتار کمتر از پنجاه مترمکعب و در سایر مناطق ایران کمتر از بیست مترمکعب باشد، مشروط بر آن‌که در تاریخ ملی شدن جنگلها، تحت کشت یا آیش نبوده باشد. تبصره: اگر در اراضی بند ب، درختان شمشاد وجود داشته باشد و حجم آن‌ها بیش از سی مترمکعب در هکتار باشد این قبیل اراضی مشمول اراضی جنگلی نبوده و جنگل شمشاد محسوب می‌گردد.
	توده جنگلی	قطعات مجزایی از جنگل یا مرتع مشجری است که وسعت سطح آن کمتر از ده هکتار و حجم درختان جنگلی موجود بیش از سیصد مترمکعب در هکتار باشد.
	مراتع	مراتع اعم است از مشجر و غیرمشجر. مرتع غیرمشجر: زمینی است اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که در فصل چرا دارای پوششی از نباتات علوفه‌ای خودرو بوده و با توجه به سابقه چرا، عرفاً مرتع شناخته شود. اراضی که آیش زراعت‌اند و لو آن‌که دارای پوشش نباتات علوفه‌ای خودرو باشند، مشمول تعریف مرتع نیستند. مرتع مشجر: اگر مرتع دارای درختان جنگلی خودرو باشد، مرتع مشجر نامیده می‌شود، مشروط بر آن‌که حجم درختان موجود در هکتار، در شمال از حوزه آستارا تا حوزه گلیداغی، بیش از پنجاه مترمکعب و در سایر مناطق ایران بیش از بیست مترمکعب باشد. تبصره: آن قسمت از اراضی ماسه‌ای ساحلی دریا تا حدود سیصد متر از حریم دریا، مشروط بر آن‌که از جاده ساحلی تجاوز نکند ولو آن‌که واجد شرایط فوق باشد، مشمول اراضی جنگلی و مرتع (مشجر و غیرمشجر) نخواهد بود.

جدول ۲- تعاریف جنگل و مرتع در مصوبات هیات وزیران

عنوان مصوبه و تاریخ تصویب	مورد	تعریف
آیین نامه اجرایی قانون ملی شدن جنگل ها-۴۲/۶/۶	جنگل، مرتع یا بیشه طبیعی	همانند تعریف قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل ها و مراتع- ۱۳۴۶.
	اراضی جنگلی	اراضی جنگلی: الف - زمین هائی می باشند که در آنها، آثار و شواهد وجود جنگل از قبیل نهال یا پاجوش یا کُندیه درختان جنگلی بطور گروهی یا پراکنده وجود داشته باشد، مشروط بر آن که در تاریخ ملی شدن جنگل‌ها، تحت کشت نباتات یک-ساله یا آیش زراعت مزبور نبوده باشند. ب - زمین هائی که در آنها درختان خودروی جنگلی بطور پراکنده وجود داشته باشد و حجم درختان موجود در حوزه شمال از آستارا تا گلیداغی در هکتار کمتر از یکصد مترمکعب و در سایر مناطق ایران کمتر از بیست مترمکعب باشد، مشروط بر آن که در تاریخ ملی شدن جنگل ها تحت کشت نباتات یک ساله یا آیش زراعت های مزبور نبوده باشند. ج - اراضی که درختچه یا بوته های خودروی جنگلی به‌طور انبوه یا پراکنده در آنها وجود داشته باشد مشروط بر آن که در تاریخ ملی شدن جنگل ها، تحت کشت نباتات یک ساله یا آیش زراعت های مزبور نبوده باشد. تبصره: چنانچه در اراضی بند "ب" درختان شمشاد وجود داشته باشد و حجم آن ها بیش از سی مترمکعب در هکتار باشد این قبیل اراضی مشمول اراضی جنگلی نبوده و جنگل شمشاد محسوب می گردد.
	مرتع	همانند تعریف قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع- ۱۳۴۶.
	توده جنگلی	همانند تعریف قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع- ۱۳۴۶.
آیین نامه اجرایی "قانون اصلاح ماده (۳۴) قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۵۴/۳/۱۴ و الحاق چند تبصره به آن- ۱۳۷۴/۷/۲	اراضی جنگلی جلگه‌ای شمال	اراضی جنگلی جلگه‌ای شمال به جنگل تکامل نیافته‌ای گفته می‌شود که مسطح و هموار بوده و حداکثر ارتفاع آن از سطح دریا کمتر از (۲۰۰) متر و با شیب کمتر از (۱۰٪) باشد و تعداد درخت، بوته، نهال و کُندیه درختان جنگلی در هر هکتار آن جداگانه یا مجموعاً از یک صد اصله تجاوز نماید یا درختان جنگلی آن به صورت پراکنده باشد به گونه‌ای که حجم آن از حوزه آستارا تا گلیداغی در هر هکتار کمتر از پنجاه مترمکعب باشد. در صورت وجود درختان شمشاد حجم بیش از سی مترمکعب در هر هکتار جنگل شمشاد محسوب خواهد شد.
	مراتع ملی غیرمُشجر	مراتع ملی غیرمُشجر: به زمین اعم از کوه و دامنه یا زمین مسطح که در فصل چرای دارای پوششی از نباتات خودرو بوده و با توجه به سابقه چرای عرفاً مرتع شناخته شود، مشروط بر این که ملی شده باشند. زمین‌هایی که آیش زراعت‌اند، هرچند دارای پوشش نباتات علوفه‌ای خودرو باشند، مشمول تعریف مرتع نیستند.
آیین نامه اجرایی قانون اصلاح تبصره (۱) ماده (۴۷) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت- ۱۳۹۱/۱/۲	مراتع بیلاقی شمال کشور جنگل های شمال	مراتع دامنه شمالی البرز حدفاصل آستارا تا گلیداغی از ارتفاع ۲۴۰۰ متر به بالا. جنگل های ناحیه خزری (هیرکانی) که به صورت نوار باریکی به طول (۸۰۰) کیلومتر و عرض (۲۰) تا (۷۰) کیلومتر از جلگه تا ارتفاع (۲۴۰۰) متری از سطح دریا، حدفاصل آستارا در غرب تا گلیداغی در شرق دامنه شمالی رشته کوه البرز را شامل می شود.
برنامه بهینه سازی پایش، حفظ، بهره برداری و مدیریت جنگل های کشور- ۱۳۹۲/۹/۲۷	پارک جنگلی	پارک جنگلی: مجموعه جنگل طبیعی یا دست کاشت با محدوده معین که به دلیل موقعیت مکانی مناسب و قابلیت‌های طبیعی و جذابیت ها برای تأمین هدف های تفریحی، گردشگری، تفرجی، زیست محیطی و حفاظتی، مدیریت و استفاده می شوند و به سه دسته پارک جنگلی طبیعی، طبیعت و دست کاشت تقسیم می گردند.
	جنگل حفاظتی	جنگلی که به علت شرایط خاص رویشگاه از قبیل شیب، حساسیت خاک به فرسایش، استعداد زمین به لغزش و رانش، خطر نابودی ذخایر جنگلی و بوم ساخت های (اکوسیستم) جنگلی، حفظ منظر، زمین آبی و نظایر آن تحت مدیریت خاص حفاظتی قرار می گیرد.

جدول ۳ - قوانین مصوب مجلس‌های شورای ملی و اسلامی در ارتباط با جنگلها و مراتع از تاریخ ملی شدن آن‌ها (۱۳۴۱)

ردیف	عنوان قانون و تاریخ تصویب	موضوع مرتبط با جنگل و مرتع	ردیف	عنوان قانون و تاریخ تصویب	موضوع مرتبط با جنگل و مرتع
۱	تصویب نامه قانون ملی شدن جنگل- های کشور-۱۳۴۱/۱۰/۲۷ (این قانون بموجب تبصره ۴۸ قانون بودجه سال ۱۳۴۴ کل کشور مصوب ۱۳۴۳/۱۲/۲۶ هیات وزیران به تأیید مجلس شورای ملی رسیده است).	تملک دولت بر اراضی و ملی شدن جنگلها، مراتع، بیشه‌های طبیعی و اراضی جنگلی و تعیین مستثنیات اشخاص و شرایط پرداخت غرامت به مالکین دارای اسناد مالکیت با کاربری جنگل و مرتع.	۲	قوانین مراحل سه گانه اصلاحات ارضی: قانون اصلاحی قانون اصلاحات ارضی ۱۳۴۰/۱۰/۱۹ - قانون مواد الحاقی به قانون اصلاحات ارضی ۱۳۴۱/۱۰/۲۷ - آئین نامه اصلاحات ارضی ۱۳۴۳/۵/۳ - قانون مواد الحاقی به آیین نامه اصلاحات ارضی مصوب سوم مرداد ماه ۱۳۴۳ کمیسیون خاص مشترک مجلسین ۱۳۴۶/۲/۱۲ - قانون راجع به الحاق ۸ ماده به آئین نامه اصلاحات ارضی ۱۳۴۶/۳/۲۲ و قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعین مستاجر- ۱۳۴۷/۱۰/۲۳.	واگذاری اراضی مالکین، قراء و دهات مشمول، مراحل سه گانه اصلاحات ارضی تحت عنوان نسق زراعی به زارعین متصرف و مشمول قوانین اصلاحات ارضی، تشخیص اراضی موات و بایر دولتی و نیز اراضی بایر مالکین مشمول قوانین اصلاحات ارضی که با اجرای قانون ملی شدن جنگلها، ملی شده اند و متعاقبا فروش این اراضی به زارعین، متصرف و همچنین نحوه استفاده از مراتع واقع در محدوده دهات مشمول قوانین مورد اشاره.
۳	قانون شکار و صید- ۱۳۴۶/۳/۱۶.	حفاظت و نگهداری از جنگلها و مراتع.	۴	قانون انحلال بنگاه خالصجات- ۱۳۴۶/۴/۲۰.	ایجاد مالکیت دولت در مورد جنگلها و مراتع و واگذاری مراتع به زارع صاحب نسقی اصلاحات ارضی متصرف مراتع مذکور.
۵	قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل- ها و مراتع- ۱۳۴۶/۵/۲۵.	حفظ، احیاء، اصلاح، توسعه و بهره‌برداری و جرائم و مجازات ها مربوطه.	۶	قانون مربوط به اراضی ساحلی - ۱۳۴۶/۵/۲۵.	استثنا شدن اراضی جنگلها و مراتع از شمول این قانون.
۷	قانون آب و نحوه ملی شدن آن- ۱۳۴۷/۴/۲۷.	اجازه واگذاری مراتع غیر مشجر و اراضی موات و بایر مورد احتیاج وزارت آب و برق به منظور اجرای طرحهای عمرانی.	۸	قانون اصلاح قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع- ۱۳۴۸/۱/۲۰.	موضوع طرحهای مرتعداری، بهره‌برداری از جنگل، اجازه به واگذاری و تغییر کاربری جنگلها و مراتع و غیره.
۹	قانون اصلاح بعضی از مواد قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع کشور - ۱۳۴۹/۴/۷.	اجازه واگذاری اراضی ملی برای تغییر کاربری.	۱۰	قانون تأسیس سازمان تربیت بدنی ایران- ۱۳۵۰/۳/۲۳.	اجازه واگذاری مراتع برای تغییر کاربری.
۱۱	قانون حفظ و گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی رویه درخت - ۱۳۵۲/۵/۱۱.	حفاظت از جنگلها و مراتع.	۱۲	قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست- ۱۳۵۳/۳/۸.	تعیین مناطق چهارگانه حفاظت، سازمان محیط زیست در جنگلها و مراتع و حفاظت از جنگلها و مراتع.
۱۳	قانون تأسیس سازمان نوسازی و توسعه و تجهیز مدارس کشور - ۱۳۵۴/۲/۲۸.	واگذاری اراضی ملی برای تغییر کاربری.	۱۴	قانون گسترش کشاورزی در قطب های کشاورزی- ۱۳۵۴/۳/۵.	اجازه به واگذاری اراضی دولتی و مراتع برای توسعه.
۱۵	قانون اصلاح فصل پنجم و پاره ای از مواد قانون حفاظت و بهره برداری از جنگلها و مراتع مصوب سال ۱۳۴۶ - ۱۳۵۴/۳/۱۴.	اجازه واگذاری اراضی جنگلی و مرتع به سایر کاربریها.	۱۶	قانون اصلاح تبصره ماده ۵۵ اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگلها و مراتع- ۱۳۵۴/۴/۲۹.	حفاظت جنگل و مرتع.

ادامه جدول ۳

۱۷	قانون اراضی مستحدث و ساحلی - ۱۳۵۴/۴/۲۹.	۱۸	قانون دیوان عدالت اداری-۱۳۶۰/۱۱/۴.	رسیدگی به شکایات از آراء قطعی کمیسیون موضوع ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع.
۱۹	قانون توزیع عادلانه آب- ۱۳۶۱/۱۲/۱۶.	۲۰	قانون ابطال اسناد آب، اراضی و رقبات موقوفه- ۱۳۶۳/۱/۲۸ و قانون الحاق دو تبصره به قانون مذکور- ۱۳۸۰/۱۲/۱۹.	شمول وقفیت نسبت به اراضی جنگل و مرتع (ملی) که در حریم موقوفات واقع هستند و نیز اراضی، موقوفه که قبل از تاریخ ۱۳۶۵/۱۲/۱۶ احیا شده باشند.
۲۱	قانون واگذاری زمین های بایر و دایر که بعد از انقلاب به صورت کشت موقت در اختیار کشاورزان قرار گرفته- ۱۳۶۵/۸/۸.	۲۲	قانون مرجع تشخیص اراضی موات و ابطال اسناد آن- ۱۳۶۵/۹/۳۰.	تشخیص اراضی مرتعی به عنوان اراضی موات و تملک آن به نام دولت و سپس واگذاری به اشخاص.
۲۳	قانون زمین شهری- ۱۳۶۶/۲/۲۲.	۲۴	اساسنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی-۱۳۶۶/۹/۳.	واگذاری اراضی دولتی برای تغییر کاربری.
۲۵	قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره برداری جنگل ها و مراتع - ۱۳۶۷/۶/۲۲.	۲۶	قوانین پنجساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (از سال ۱۳۶۸).	بهره برداری از جنگلها و مراتع، حفاظت، تعادل دام و مرتع، خروج دام از جنگل، تأمین علوفه دام و سوخت جنگل نشینان، واگذاری مرتع و اراضی ملی، ممنوعیت بهره برداری چوبی از جنگل ها و ارزش گذاری منابع طبیعی در حسابهای ملی.
۲۷	قانون توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی- ۱۳۷۰/۷/۷.	۲۸	قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران- ۱۳۷۲/۶/۷.	تغییر نمایندگی دولت در مدیریت اراضی ملی و دولتی به مناطق مذکور و واگذاری اراضی مذکور.
۲۹	قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین - ۱۳۷۳/۱۲/۲۸.	۳۰	قانون تشکیلات، وظایف و انتخاب شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران - ۱۳۷۵ /۳/۱.	حفظ مراتع و جنگل ها با هماهنگی مسئولین ذریبط، اجازه صدور ساخت و ساز در اراضی ملی.
۳۱	قانون مجازات اسلامی - ۱۳۷۵/۳/۲.	۳۲	قانون اصلاح ماده (۳) اصلاحی قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع- ۱۳۷۶/۱/۱۷.	حفاظت از جنگل ها و مراتع.
۳۳	قانون اصلاح قانون ایمنی راه ها و راه آهن- ۱۳۷۹/۲/۱۱.	۳۴	قانون استفساریه نسبت به قانون جبران خسارات و پیشگیری عوارض ناشی از خشکسالی- ۱۳۷۹/۲/۳۰.	مشمول قانون " جبران خسارات و پیشگیری عوارض ناشی از خشکسالی " بودن جنگل و مرتع.
۳۵	قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت - ۱۳۸۰/۱۱/۲۷.	۳۶	قانون الحاق یک تبصره به ماده (۲) قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع- ۱۳۸۴/۲/۲۱.	حفظ و احیاء جنگل و مرتع.

ادامه جدول ۳

۳۷	قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه گذاری صنعتی-۱۳۸۷/۹/۱۸.	واگذاری اراضی ملی برای صنعت و توسعه معادن.	۳۸	قانون اصلاح تبصره (۱) ماده (۴۷) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت-۱۳۸۷/۱۲/۱۴.	تعیین سازمان جنگل ها و مراتع برای صدور و ابطال پروانه چرای دام.
۳۹	قانون اصلاح ماده (۳۳) اصلاح قانون حفاظت و بهره برداری از جنگلها و مراتع- ۱۳۸۸/۶/۱.	امور نظارت بر واگذاری اراضی جنگل و مرتع.	۴۰	قانون افزایش بهره وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی- ۱۳۸۹/۴/۲۳.	تهیه کاداستر، مالکیت اراضی ملی بنام دولت، واگذاری حق بهره برداری اراضی مذکور به اشخاص و ممنوعیت انتقال قطعی مالکیت اراضی ملی، دولتی و موات.
۴۱	قانون اصلاح قانون معادن - ۱۳۹۰/۸/۲۲.	تغییر نمایندگی دولت به وزارت صنعت در اراضی ملی واقع در محدوده های پروانه اکتشاف و پروانه های بهره برداری معادن و واگذاری اراضی فوق الذکر با صدور پروانه اکتشاف و بهره برداری.	۴۲	قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور- ۹۴/۲/۱.	انتقال قطعی اسناد مالکیت اراضی ملی برای طرحهای توسعه‌ای.

مصوبات هیات وزیران

بر اساس اصل ۱۳۸ قانون اساسی هیأت وزیران حق دارد برای انجام وظایف اداری و تأمین اجرای قوانین و تنظیم سازمان‌های اداری به وضع تصویب‌نامه و آیین‌نامه بپردازد. هر یک از وزیران نیز در حدود وظایف خویش و مصوبات هیأت وزیران حق وضع آیین‌نامه و صدور بخشنامه را دارند ولی مفاد این مقررات نباید با متن و روح قوانین مخالف باشد. دولت می‌تواند تصویب برخی از امور مربوط به وظایف خود را به کمیسیون‌های متشکل از چند وزیر واگذار نماید. مصوبات این کمیسیون‌ها در محدوده قوانین پس از تأیید رییس جمهور لازم‌الاجرا است.

مصوبات هیات وزیران در ارتباط با جنگل‌ها و مراتع در جدول شماره ۴ ارائه شده است. تمامی مصوبات هیات وزیران در رابطه با جنگل‌ها و مراتع بعد از ملی شدن این منابع در سال ۱۳۴۱ ارائه شده است و موضوع این آیین‌نامه‌ها در ارتباط با جنگل و مرتع نیز در جدول موجود است. آیین‌نامه‌های مصوب در ارتباط با جنگل‌ها و مراتع عمدتاً مرتبط با واگذاری این اراضی و نحوه واگذاری (تغییر کاربری) آن‌ها می‌باشد.

در رابطه با اصطلاحات بکار رفته در جدول ۳ باید عنوان کرد اراضی نسقی عبارت است از مقدار زمین‌های تحت تصرف و کشت زارع که برای کشت و آبادانی آن اقدام نموده است، بدون آنکه مالک آن باشد (قانون اصلاحات ارضی-۱۳۳۹) و اراضی موات زمین‌هایی بایری است که ملک اشخاص نباشد (قانون اصلاحات ارضی-۱۳۳۹). منظور از اراضی ملی اراضی است که در اجرای ماده (۲) "قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی" یا ماده (۵۶) "قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع" یا ماده واحده "قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع" ملی تشخیص گردیده یا می‌گردد. اراضی دولتی کلیه زمین‌های متعلق به دولت از قبیل ملی، موات، بایر و دایر تملک شده، خالصه، مستحدث، ساحلی و حریم که به نام دولت دارای سند بوده یا در جریان ثبت به نام دولت است، همچنین کلیه زمین‌هایی که طبق قوانین و مقررات و آراء کمیسیون‌های مربوط، ملی یا موات تشخیص گردیده اعم از آن‌که بنام دولت ثبت شده یا نشده باشد (ماده ۱۳ قانون زمین شهری و ماده ۳۳ آیین‌نامه اجرایی آن).

جدول ۴ - مصوبات هیات وزیران در ارتباط با اراضی جنگل و مرتع

ردیف	تاریخ تصویب	عنوان مصوبه	موضوع مرتبط با جنگل و مرتع
۱	۱۳۴۲/۶/۱۶	آیین‌نامه اجرائی قانون ملی شدن جنگل‌ها.	ملی شدن اراضی جنگل و مرتع، بهره برداری، شرایط واگذاری طرح‌های جنگلداری و ضوابط و مقررات حاکم بر قطع درختان جنگلی.
۲	۴۳/۱۰/۱۶	آیین‌نامه عمران اراضی بایر و موات و اصلاحات بعدی آن.	فروش اراضی بایر و موات دولتی به متصرفین اراضی مذکور و زارعین.
۳	۱۳۴۹/۹/۷	آیین‌نامه اجرایی ماده ۲۵ آیین‌نامه اصلاحات ارضی.	نحوه و شرایط استفاده مراتع واقع در محدوده دهاتی که در اجرای قوانین اصلاحات ارضی به ملکیت دولت در آمده است.
۴	۱۳۵۴/۳/۱۴	آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده (۳۴) قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۵۴،۳،۱۴ و الحاق چند تبصره به آن.	واگذاری اراضی جنگل و مرتع برای سایر استفاده‌ها.
۵	۱۳۶۱/۳/۳۰	آیین‌نامه اجرایی قانون اراضی شهری.	مرتبط با واگذاری جنگل و مرتع.
۶	۱۳۶۳/۱۲/۱۸	اصلاح مواد ۳۱ و ۳۳ آیین‌نامه اجرائی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه و احیاء واگذاری زمین در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۵۹،۱،۱۶ شورای انقلاب.	واگذاری اراضی ملی شده یا دولتی.
۷	۱۳۶۳/۹/۱۷	آیین‌نامه قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه.	در ارتباط با اراضی موقوفه و منابع طبیعی.
۸	۱۳۶۷/۴/۱۵	اساسنامه جدید سازمان زمین شهری.	تغییر مدیریت اراضی منابع طبیعی در حریم شهرها.

ادامه جدول ۴

۹	۱۳۶۷/۴/۱۵	آیین نامه اجرایی قانون زمین شهری.	واگذاری اراضی منابع طبیعی.
۱۰	۱۳۶۷/۶/۲۲	آئین نامه اجرایی قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع.	تعیین تکلیف اراضی اختلافی ملی شده.
۱۱	۱۳۷۱/۱۲/۱۶	آیین نامه اجرایی ماده ۲ قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور.	مرتبط با ملی شدن جنگل ها.
۱۲	۱۳۷۴/۷/۲	آیین نامه اجرایی قانون اصلاح ماده (۳۴) قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع مصوب ۱۳۵۴،۳،۱۴ و الحاق چند تبصره به آن.	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۱۳	۱۳۷۵/۹/۱۴	آیین نامه اجرایی تبصره (۵) ماده (۳۴) قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع کشور.	واگذاری اراضی ملی برای سایر استفاده ها.
۱۴	۱۳۷۸/۲/۱۵	آیین نامه اجرایی بند "ج" تبصره ۵۲ قانون بودجه سال ۱۳۷۸ کل کشور.	واگذاری اراضی دولتی و موات ملکی دولت برای بحث مسکن.
۱۵	۱۳۷۸/۳/۳۰	آیین نامه اجرایی بند "ی" تبصره ۴۴ قانون بودجه سال ۱۳۷۸ کل کشور.	واگذاری اراضی ملی و موات بلامعارض، برای طرحهای سد سازی و توسعه کشاورزی.
۱۶	۱۳۷۸/۱۲/۱۵	اصلاح ماده (۱۰) آیین نامه اجرایی قانون ابطال اسناد فروش رقبات، آب و اراضی موقوفه.	مرتبط با واگذاری اراضی ملی - جنگل و مرتع.
۱۷	۱۳۷۹/۹/۶	آیین نامه اجرایی ماده ۱۰۸ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.	واگذاری عرصه های منابع طبیعی و دولتی.
۱۸	۱۳۷۹/۱۱/۲۶	آیین نامه اجرایی بند ج ماده ۱۳۹ و بند د ماده ۱۴۱ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.	واگذاری اراضی ملی.
۱۹	۱۳۸۰/۴/۲۴	آیین نامه اجرایی بند (الف) ماده (۱۰۴) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.	حفاظت منابع طبیعی.
۲۰	۱۳۸۰/۱۱/۱۸	آیین نامه اصلاحی قانون ثبت اسناد و املاک (ماده ۴۱).	عدم پذیرش درخواست ثبت از افراد نسبت به جنگلها و مراتع.
۲۱	۱۳۸۲/۶/۲۴	برنامه جامع صیانت از جنگل های شمال کشور (حفظ، نگهداری و توسعه جنگل های شمال).	حفاظت جنگل ها.
۲۲	۱۳۸۲/۸/۲۶	آیین نامه اجرایی بند (۷) ماده واحده قانون تشویق سرمایه گذاری در طرح های آب کشور.	واگذاری اراضی ملی و موات.
۲۳	۱۳۸۳،۰۲،۱۱	آیین نامه اجرایی نحوه تشکیل و اداره مناطق نمونه گردشگری.	واگذاری اراضی دولتی.
۲۴	۱۳۸۴/۳/۱۱	آیین نامه اجرایی ماده (۷۰) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۲۵	۱۳۸۴/۳/۱۹	آیین نامه ساماندهی عشایر.	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۲۶	۱۳۸۳/۹/۲۹	اصلاح آیین نامه اجرایی بند (۷) ماده واحده قانون تشویق سرمایه گذاری در طرح های آب کشور.	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۲۷	۱۳۸۴/۳/۲۸	آیین نامه اجرایی بند "ی" ماده (۶۹) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.	حفاظت جنگل ها.
۲۸	۱۳۸۴/۴/۱	تعیین سازمان حفاظت محیط زیست به عنوان نماینده دولت در مناطق چهارگانه مذکور در بند الف ماده (۳) قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست.	تعیین مناطق چهارگانه و حفاظت و مدیریت منابع دولتی و ملی در این مناطق.
۲۹	۱۳۸۴/۵/۸	آیین نامه اجرایی ماده (۱۰۸) تنفیذی قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران موضوع ماده ۲۰ (قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - مصوب ۱۳۸۳-)	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۳۰	۱۳۸۵/۴/۱۸	حمایت از تأمین مسکن گروه های کم درآمد در شهرهای کوچک - ۱۳۸۵/۴/۱۸.	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۳۱	۱۳۸۵/۲/۷	اصلاح آیین نامه اجرایی ماده (۷۰) قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران موضوع تصویب نامه شماره ۱۵۱۲۱/ت ۳۳۰۲۰ هـ مورخ ۱۳۸۴/۳/۱۱.	مرتبط با واگذاری اراضی.
۳۲	۱۳۸۶/۴/۳	آیین نامه اجرایی قانون انتقال زندان ها و مراکز اقدامات تأمینی و تربیتی موجود به خارج از شهرها - مصوب ۱۳۸۰.	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.

ادامه جدول ۴

۳۳	آیین نامه اجرایی بند «ی» ماده ۱۱۴ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.	۱۳۸۶/۴/۳	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۳۴	موافقت در خصوص اعلام طرح های عبور خطوط آب، برق، گاز، نفت و مخابرات در حاشیه راه های کشور توسط وزارتخانه های نیرو، نفت و ارتباطات و فناوری اطلاعات به وزارت راه و ترابری و تخصیص اعتبار و واگذاری اراضی مورد نیاز به وزارت راه و ترابری.	۱۳۸۶/۵/۲۴	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۳۵	آیین نامه توسعه فضاهای ورزشی در مناطق روستایی.	۱۳۸۷/۴/۵	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۳۶	آیین نامه اجرایی بند (۱۴) ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۸۹ کل کشور.	۱۳۸۹/۲/۲۳	مرتبط با واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۳۷	دستورالعمل آئین نامه اجرایی بند ۱۴ قانون بودجه ۱۳۸۹ کل کشور.	۱۳۸۹/۹/۲۰	واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۳۸	تصویب نامه در خصوص واگذاری اراضی ملی و دولتی.	۱۳۸۹/۱۲/۲۵	مرتبط با واگذاری اراضی ملی و دولتی.
۳۹	آیین نامه اجرایی بند (۱۴) ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۸۹ کل کشور.	۱۳۸۹/۲/۲۶	مرتبط با واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۴۰	آئین نامه اجرایی قانون تعیین تکلیف اراضی اختلافی موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع مصوب ۱۳۶۷/۶/۲۲.	۱۳۹۲/۲/۲۶	مرتبط با ملی شدن اراضی.
۴۱	آیین نامه نصاب اراضی قابل واگذاری به فعالیت های مختلف در خارج از حریم شهرها و روستاها.	۱۳۹۰/۳/۸	مرتبط با واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۴۲	آیین نامه اجرایی قانون اصلاح تبصره (۱) ماده (۴۷) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت.	۱۳۹۱/۱/۲۰	صدور پروانه چرا.
۴۳	تصمیم نمایندگان ویژه رئیس جمهور در خصوص ساماندهی و تجمع آبادی ها و سکونتگاه های زیر بیست خانوار داخل جنگل های کشور.	۱۳۹۲/۲/۱۱	واگذاری اراضی منابع ملی.
۴۴	آیین نامه اجرای بند ب ماده ۱۲ قانون افزایش بهره وری کشاورزی و منابع طبیعی.	۱۳۹۲/۵/۲۰	تعیین ارزش مالی خسارت ها به جنگل ها و مراتع.
۴۵	برنامه بهینه سازی پایش، حفظ، بهره برداری و مدیریت جنگل های کشور.	۱۳۹۲/۹/۲۷	حفاظت جنگل ها.
۴۶	آیین نامه اجرایی ماده (۸) قانون افزایش بهره وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی.	۱۳۹۳/۱۰/۱۰	مرتبط با واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۴۷	تصویب نامه در خصوص واگذاری اختیارات دستگاه های اجرایی به واحدهای استانی مربوط در استان ها.	۱۳۹۴/۶/۱	مرتبط با واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۴۸	آیین نامه اجرایی ماده (۳۳) اصلاحی قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع کشور.	۱۳۹۴/۶/۲۲	مرتبط با واگذاری اراضی جنگل و مرتع.
۴۹	آیین نامه اجرایی آمادگی مقابله با پدیده گرد و غبار.	۱۳۹۵/۴/۶	به منظور حفاظت از منابع خاک در معرض فرسایش بادی توسعه جنگل کاری و احیای مراتع استان های کشور انجام شود.
۵۰	تصویب نامه در خصوص واگذاری اختیارات دستگاه های اجرایی.	۱۳۹۵/۵/۲۰	مرتبط با واگذاری اراضی ملی و دولتی.
۵۱	صلاح میزان جرایم مندرج در مواد (۴۲)، (۴۳)، (۴۴)، (۴۶) و (۵۰) قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع - مصوب ۱۳۴۶ و لغو تصویب نامه شماره ۴۲۱۲۷/ت/۲۵۰۴۶ هـ مورخ ۷/۲۸/۱۳۸۲.	۱۳۹۶/۸/۱۴	افزایش میزان جرایم مربوط به تخریب انواع پوشش های گیاهی طبیعی.

که در زمینه نحوه مدیریت سازمانی جنگل ها و مراتع است.

بر اساس قانون تاسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۲۲ مجلس، شورای عالی شهرسازی و معماری ایران ایجاد شده است. از جمله وظایف این شورا، هماهنگ کردن برنامه های شهرسازی به منظور ایجاد محیط زیست بهتر برای مردم می باشد.

شورای عالی اداری و شورای عالی شهرسازی و معماری ایران

شورای عالی اداری بر اساس مصوبات قانون برنامه های پنج ساله توسعه اول تا سوم تشکیل شده است. ریاست این شورا به عهده رئیس جمهور می باشد. در رابطه با جنگل و مرتع سه مصوبه این شورا وجود دارد

این شورا در رابطه با واگذاری اراضی برای مناطق گردشگری دارای مصوبه‌ای است که توسعه گردشگری در مناطق حساس زیست محیطی نظیر عرصه های ذخیره گاه جنگلی و مرتعی را ممنوع اعلام کرده است.

جدول ۵ - مصوبات شورای عالی اداری و شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در ارتباط با جنگل ها و مراتع

ردیف	تاریخ تصویب	عنوان	موضوع مرتبط با جنگل و مرتع
شورای عالی اداری			
۱	۷/۱۱/۷۱	مصوبه شورای عالی اداری در خصوص واگذاری بخشی از امور، وظایف و فعالیت‌های وزارت جهاد سازندگی.	واگذاری بخشی از امور، وظایف و فعالیت‌های وزارت جهاد سازندگی در امور جنگل ها و مراتع.
۲	۷/۱۰/۸۱	تفکیک وظایف اجرایی از حوزه ستادی وزارتخانه های جهاد کشاورزی و مسکن و شهرسازی و انتقال آن به واحدهای استانی و شهرستانی.	اعطای اختیارات لازم به مسئولین واحدهای استانی وزارتخانه‌ها در امر اراضی جنگل ها و مراتع.
۳	۶/۳/۱۳۸۲	واگذاری فعالیت های قابل واگذاری دولت در وزارتخانه های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور به شهرداری‌ها.	واگذاری حفاظت، احیاء و توسعه منابع طبیعی و ایجاد، نگهداری و بهره‌برداری از پارک‌های جنگلی واقع در محدوده و حریم شهرها.
شورای عالی شهرسازی و معماری ایران			
۴	۳۰/۶/۹۴	مصوبه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران پیرامون ساماندهی مناطق نمونه گردشگری و شیوه نامه آن.	حفاظت از منابع طبیعی.

مزبور، سازمان حفاظت محیط زیست به عنوان نماینده دولت در مناطق مزبور از لحاظ مالکیت بر منابع و اراضی ملی و دولتی تعیین شده است. بدین ترتیب که حفاظت و مدیریت جنگلها و مراتع واقع در مناطق چهارگانه به عهده سازمان حفاظت محیط زیست است.

بحث و نتیجه گیری

مجلس شورای ملی و اسلامی دو بدنه اصلی قانون گذاری در پیش از انقلاب سال ۱۳۵۷ و بعد از آن در کشور می‌باشند. قوانین مصوب در مجلس شورای ملی و اسلامی مرتبط با جنگل و مرتع در زمینه ملی شدن اراضی، حفاظت، بهره‌برداری، واگذاری اراضی و احیاء جنگل‌ها و مراتع می‌باشند. قانون ملی شدن جنگل‌ها که در سال ۱۳۴۱ به تصویب هیات وزیران وقت رسیده است، تغییر بزرگی را در نظام مدیریتی و حقوقی اراضی منابع طبیعی تجدید شونده کشور بوجود آورد و مالکیت اراضی جنگل و مرتع را بغیر از اراضی مستثنیات به دولت

همچنین شورای عالی حفاظت محیط زیست بر اساس بند الف ماده ۳ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست (۱۳۵۳) موضوعیت یافته و یکی از اختیارات آن تعیین مناطقی تحت عنوان پارک ملی، آثار طبیعی ملی، پناهگاه حیات وحش و منطقه حفاظت شده و تصویب حدود دقیق این مناطق است. در مناطقی که با اجازه یا توسط سازمان جنگلها و مراتع کشور در آنها طرح جنگلداری یا مرتع‌داری اجرا شده یا می‌شود این شورا به کسب موافقت وزیر جهاد کشاورزی برای تعیین مناطق چهارگانه موظف است.

بر اساس مصوبه مورخ ۱۳۸۴/۴/۱ هیات وزیران به منظور حفاظت کامل از مناطق چهارگانه (پارکهای ملی، آثار طبیعی ملی، پناهگاههای حیات وحش و مناطق حفاظت‌شده) مستند به ماده (۱۶) قانون یادشده و تأمین دلایل و مستندات قانونی کافی برای ارایه به مراجع قضایی هنگام تجاوز و تخریب منابع ملی و دولتی واقع در مناطق

با مروری بر قوانین به نظر می‌رسد به لحاظ کمیت و فراوانی تعداد قوانین و مقررات مرتبط با جنگل‌ها و مراتع در مقایسه با تعداد قوانین سایر بخش‌ها، بیش از حد متعارف باشد و در عین حال در موضوعاتی با هم دارای همپوشانی و تداخل هستند و ابهاماتی را بوجود می‌آورند از جمله آن همپوشانی و تداخلات مرحله اول قانون اصلاحات ارضی و قوانین خالصجات با قانون ملی شدن جنگلهای کشور (۱۳۴۱) و قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (۱۳۴۶) در خصوص تشخیص و تملک عرصه‌ای به عنوان اراضی بایر و موات دولتی از یکسو و تشخیص و تملک همان عرصه به عنوان اراضی ملی.

به موجب تصویب نامه دیرهنگام ۱۳۹۶/۸/۱۴ هیات وزیران میزان جرایم موضوع مواد (۴۲)، (۴۳)، (۴۴)، (۴۶) و (۵۰) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع عمدتاً مربوط به تخریب پوشش گیاهی طبیعی افزایش یافته است. ولی جرائم و مجازاتهای تخریب عرصه‌های جنگل و مرتع به روز رسانی نشده‌اند و جنبه‌های بازدارندگی خود را از دست داده‌اند از جمله "ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی" که مجازات مقرر در "ماده ۵۵ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (۱۳۴۶)" را کاهش داده است و از طرفی مجازات تعیین شده در این ماده قانونی از حیث شدت با مساحت اراضی ملی مورد تصرف تناسب لازم را ندارد. ایزدی‌خواه و گرجی‌فرد (۱۳۹۴) به بررسی کارایی قوانین حوزه منابع طبیعی در راستای حفظ حقوق محیط زیست پرداخته‌اند و اشاره دارند که قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع (۱۳۴۶) به عنوان مهمترین قانون جنگل‌ها و مراتع برای تضمین منابع طبیعی، به برخی ضمانت‌اجراهای حقوقی و بیش از آن کیفی متوسل گردیده است که به نظر می‌رسد در پاره‌ای از موارد از جمله بدلیل پایین بودن میزان مجازات‌ها نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای زیست‌محیطی موجود باشد.

واگذار نمود. قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب سال ۱۳۴۶ مهمترین قانون در زمینه جنگل‌ها و مراتع است که چارچوب حقوقی و مدیریتی منابع طبیعی را در کشور مشخص نمود. همانطور که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود، قوانین مرتبط با واگذاری جنگل‌ها و مراتع بیشترین تعداد مصوبات را بعد از ملی شدن آنها در سال ۱۳۴۱ دارند و مشخص می‌شود که بیشترین توجه قانونگذاری به واگذار کردن اراضی ملی برای توسعه‌های عمرانی و خدماتی و تغییر کاربری جنگل‌ها و مراتع معطوف بوده است.

در ارتباط با تعاریف جنگل‌ها و مراتع باید اشاره کرد که در تعاریف ذکر شده در قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب سال ۱۳۴۶، تعریف دقیق و جامعی از جنگل و بیشه طبیعی ارائه نشده است و تنها به طبیعی بودن آنها اشاره شده. البته در قانون نحوه واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵ شورای انقلاب تعریف جامع‌تری از جنگل و بیشه طبیعی بدین شرح ارائه شده است که جنگل یا بیشه طبیعی به مجتمعی اطلاق می‌شود متشکل از عرصه و هوایی و مرکب از موجودات زنده از منشاء نباتی (درخت، درختچه، بوته، نهال، علف، خزه) و حیوانی، صرف نظر از درجه تکامل آن که دست بشر در ایجاد و پرورش آن دخیل نبوده باشد.

در قوانین و مقررات کشور، جنگل و مرتع بصورت تخصصی مورد قانونگذاری قرار گرفته شده است و موضوعات گوناگون از جمله مباحث احیاء و احداث جنگل‌ها و مراتع، بهره‌برداری و توسعه آنها و واگذاری اراضی برای تامین نیازهای اساسی جامعه در بخش‌های کشاورزی، صنعتی، تجاری، خدماتی و سایر نیازهای جامعه مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است. همچنین اجرای طرح‌های مختلف توسط اشخاص حقیقی و حقوقی در اراضی منابع طبیعی برای مصارف گوناگون نیز مورد توجه قانونگذار بوده است.

وزیران ارایه شده است. با بررسی متن این آیین نامه‌ها مشخص می‌شود عمده تصویب نامه‌ها بعد از ملی شدن جنگل‌ها و مراتع در ارتباط با واگذاری این اراضی برای کارهای عمرانی، کشاورزی، خدمات و مسکن سازی است و بر حفظ این منابع کمتر توجه شده است.

پیشنهادات ترویجی

مقاله ارایه شده قوانین و مقررات اصلی کشور را در زمینه جنگلها و مراتع ارایه کرده است، بدین ترتیب خط مشی مدیریتی و حقوقی برای این دو کاربری بصورت نظامند ارایه گردیده. این اطلاعات منبع مناسبی برای کارشناسان سازمانهای مرتبط با این دو کاربری از جمله سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور و سازمان امور اراضی می‌باشد، همچنین این مقاله نیازهای کارشناسان منابع طبیعی و حقوق را در مطالعات و بررسیهای اجتماعی و حقوقی برآورده می‌کند و جایگاه حقوقی و حفاظت قضایی جنگلها و مراتع را نشان می‌دهد. در این مقاله با گرد آوری و تحلیل محتوای قوانین و مقررات تا حدی مشکلات قوانین موجود در ارتباط با جنگلها و مراتع بیان شده است که این می‌تواند زمینه‌ای برای مسئولین برای رفع مشکلات و کاستی‌های قوانین باشد.

بر اساس بررسی انجام شده درباره قوانین و مقررات جنگلها و مراتع در یک جمع‌بندی به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

- ۱- این دو کاربری بصورت تخصصی قانونگذاری شده‌اند و همچنین در قوانین بخش‌های دیگر چون بخش معدن و بخش راهسازی مورد توجه قانونگذار بوده‌اند.
- ۲- در احکام مالکیتی، قوانین به اشخاص و سایر بخش‌ها توجه بیشتری نسبت به حقوق عمومی و حفظ اراضی جنگل‌ها و مراتع به عنوان منابع پایه دارند و آن‌ها رجحان داده شده‌اند.
- ۳- در مواردی، با تصویب قوانین جدید تر ملی شدن اراضی جنگل و مراتع نقض شده است.

با کنکاش در قوانین مشخص می‌گردد جایگاه حقوقی و اجتماعی متقابل سایر گروه‌های مردمی از جمله گردشگران و کوهنوردان با مرتعداران و ساکنین محلی دارای ضابطه و مقررات مشخصی نیست. در قوانین جنگلها و مراتع بطور ویژه و اخص موضوع فرهنگ‌سازی حفظ و احیاء، مراقبت و توسعه این منابع مورد حکم قانون‌گذار قرار نگرفته است. ضمناً به دانش بومی و اثرات آن در احیاء و توسعه و حفاظت از اراضی منابع طبیعی در قوانین توجهی نشده است. در احکام مالکیتی، قوانین به اشخاص و سایر بخش‌ها توجه بیشتری نسبت به حقوق عمومی و حفظ اراضی جنگل‌ها و مراتع به عنوان منابع پایه دارند و آن‌ها رجحان داده شده‌اند. بابایی مهر (۱۳۸۹) به عدم توجه به تنوع زیستی، منافع جنگل نشین و منافع عمومی در قوانین جنگل‌ها و مراتع اشاره می‌نماید.

قوانین مرتبط با واگذاری اراضی جنگل و مرتع بیشترین تعداد مصوبات را بعد از ملی شدن جنگل‌ها و مراتع در سال ۱۳۴۱ دارند و مشخص می‌شود که بیشترین توجه به واگذار کردن اراضی جنگل و مرتع برای توسعه و تغییر کاربری معطوف بوده است. با مروری بر موضوعات مصوب در قوانین سایر بخش‌ها در ارتباط با جنگل‌ها و مراتع مشخص می‌شود که احکام ویژه جنگل‌ها و مراتع به نوعی دستخوش اقدامات موازی شده و قوانین جنگل‌ها و مراتع مخدوش شده‌اند و در مواردی ملی شدن اراضی جنگل و مرتع نقض شده است که از جمله آن به موضوع قانون "مرجع تشخیص اراضی موات و ابطال اسناد آن (۱۳۶۵/۹/۳)" که مراتع ملی شده و یا مستثنیات قانونی اشخاص را بعنوان اراضی موات در نظر می‌گیرد می‌توان اشاره کرد. همچنین قانون زمین شهری (۱۳۶۶/۲/۲۲) و آیین نامه اجرایی آن که با تشخیص مجدد اراضی ملی شده بعنوان اراضی موات موجب خروج اراضی ملی از انفال شده (خروج از وضعیت اراضی ملی) و موجبات تصرف این اراضی را بوجود می‌آورد.

در ارتباط با آیین نامه‌های اجرای موضوع جنگل و مرتع در این مقاله تعداد ۵۱ آیین نامه از مصوبات هیات

- ۴- به فرهنگ سازی حفاظت از منابع طبیعی در قوانین مصوب توجه نشده است.
- ۵- استفاده از راهکارهای جوامع بومی در مدیریت منابع طبیعی مد نظر قرار نگرفته است.
- با توجه با موارد ذکر شده، پیشنهاد می شود که قوانین و مقررات در بخش جنگل و مرتع و قوانین سایر بخش ها که مرتبط با جنگلها و مراتع هستند، بررسی و تحلیل شده و سپس موارد دچار مشکل و کاستی اصلاح شوند.

فهرست منابع

۱. ایزدی خواه، ن. و گرجی فرد، م. ر.، ۱۳۹۴. نقش ضمانت اجراهای حقوقی و کیفری در حمایت از محیط زیست با تأکید بر قانون حفاظت از جنگلها و مراتع، فصلنامه علمی- تخصصی قضاوت، جلد ۱۵ شماره ۸۲: ۹۷-۱۲۶.
۲. اعتمادی، ی.، ۱۳۸۴، سیر تحول قوانین منابع طبیعی و محیط زیست (آب، هوا، خاک، کشاورزی، عمران روستایی، حیات وحش، حفاظت و بهسازی) و حفاظت جنگلها و مراتع کشور، انتشارات بهنامی، تهران.
۳. بابایی مهر، ع.، ۱۳۸۹. محیط زیست جنگل در پرتو اصول حقوق عمومی، فصلنامه انسان و محیط زیست، جلد ۸ شماره ۱: ۵۷-۶۲.
۴. باختر، س. ا.، ۱۳۹۳. مجموعه کامل قوانین و مقررات موضوع اجرای ماده ۵۶ قانون جنگلها و مراتع، انتشارات جنگل جاودانه، تهران.
۵. باقری، س.، بشیری، ع.، براتی دارانی، ع.، آذربایجانی، ا.، مارانی، م. ر. و قاسمی فیض آباد، ح.، ۱۳۹۳. حقوق کاربردی واگذاری، تبیین مالکیت، انتقال، ارتفاع، ارتفاق، تخصیص، بهره برداری، تملک انواع اراضی، جاودانه جنگل، تهران.
۶. دفتر حقوقی و بازرسی سازمان جنگلها و مراتع کشور، ۱۳۸۰. مجموعه قوانین منابع طبیعی، سازمان جنگلها و مراتع کشور، تهران.
۷. سامانه قوانین و مقررات کشور، ۱۳۹۶، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، تهران.
۸. شامخی، ت.، ۱۳۹۰. قوانین و مدیریت منابع طبیعی (جنگلها و مراتع)، موسسه انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۹. میرزایی، علی رضا، ۱۳۹۰، قوانین و مقررات اراضی در نظم حقوقی کنونی (جنگلها، آب، کشاورزی و منابع طبیعی)، نشر بهنامی، تهران.
۱۰. وکیلان، ح. و مرکز مالگیری، ه.، ۱۳۹۵. مقدمه ای بر فلسفه قانونگذاری: در تکاپوی ارتقای کیفیت قانون، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، جلد ۵۱: ۲۹-۵۴.
11. Christy, L. C., Di Leva, C. E., Lindsay, J. M., Takoukam, P. T. 2007. Forest Law and Sustainable Development: Addressing Contemporary Challenges through Legal Reform. Washington, DC: World Bank.
12. Kaimowitz, D. 2003. Forest law enforcement and rural livelihoods. International Forestry Review. 5 (3): 199-210.

Review of State Laws and Regulations on Forests and Rangelands

P. Roudgarmi¹ and M.T. Amouzadeh Mahdiraji

Watershed Management and Water and Soil Productivity Research Department, Tehran Research and Education Center of Agriculture and Natural Resources, AREEO, Tehran, Iran. roudgarmi@yahoo.com
Master of Law. mt.amouzadehh@gmail.com

Received: January 2018, Accepted: July 2018

Abstract

This manuscript is an effort to compile and review the laws and regulations at the state level related to forests and rangelands. This was accomplished by collecting the laws adopted by the National Consultative Assembly (prior to the Islamic Revolution of 1979), the Islamic Consultative Assembly (after the Revolution), the Council of Ministers, the Supreme Administrative Council, and the Supreme Council on Urban Development and Architecture of Iran spanning the period from 1962 when the forests and rangelands were nationalized up to the present. Initially, the topics and areas related to forests and rangelands covered in these documents were identified. These included issues concerning nationalization of forests, natural woodlands, and rangelands; the procedures for the nationalization process; protection, rehabilitation, and exploitation of forests and rangelands; penalties and compensations related to offences and encroachments; and assignment of forests and rangelands to other land uses. The Forest and Rangeland Nationalization Act of 1962 brought decisive changes in the legal and management system of renewable natural resources at the state level while it gave their ownership, save for exceptional cases, to the national government. The Law on Conservation and Exploitation of Forests and Rangelands of 1967 passed by the National Consultative Assembly is the most important Act that developed a legal framework for the management of natural resources at the state level. The laws formulating methodologies and procedures for dedicating forests and range lands to development schemes account for the greatest portion of the laws adopted after the Act of 1962. There are, however, some shortcomings in the existing legislation such as the neglect of indigenous knowledge and its effects on the restoration, development, and protection of forests and rangelands. On the other hand, the laws on natural resources and lands overlap in certain areas as they lead to ambiguities on whether a certain land should be considered as nationalized or deserted. Legal definitions of forests and rangelands may be generally solicited in the adoptions and acts by the National Consultative Assembly and the Council of Ministers.

Keywords: Laws and Regulations, Forests and Rangelands, lands, Consultative Assembly

1- Corresponding author: Watershed Management and Water and Soil Productivity Research Department, Tehran Research and Education Center of Agriculture and Natural Resources, Tehran, Iran